

W cesarskiej *cognitio extra ordinem*, w przeciwieństwie do procesu skargowego, który jak już była o tym mowa, opierał się na zasadzie, że ściganie przestępstwa karnego pozostawione było inicjatywie osoby prywatnej, dopuszczano postępowanie z urzędu (*ex officio*). Wszczynano je na podstawie złożonego donosu (*delatio*). Wprowadzenie do systemu *irrenarchae* – urzędników sądowej policji śledczej dodatkowo wzmocniło charakter „publiczny” postępowania opartego na *inquisitio*. Skargę oskarżycielską osoby prywatnej – *accusatio* stosowano jednak równoległe, także w ramach *cognitio*, z trudnym do ustalenia zakresem spraw, w których należało tę skargę nadal wnosić.

Brak możliwości kontrolowania przez sąd istnienia rzeczywistych podstaw do wytoczenia oskarżenia przez osobę prywatną nie oznaczał, że oskarżyciel stawał się absolutnym dysponentem skargi. Mógł ją bowiem swobodnie wnieść, ale już nie swobodnie porzucić. Uchwałą senatu rzymskiego z roku 61 n.e. (*s.c. Turpilianum*) określono odpowiedzialność karną za przestępstwo umyślnego, bezpodstawnego porzucenia przez oskarżyciela skargi karnej w toczącym się procesie (*tergiversatio*). Wcześniej problematyką porzucenia skargi w zestawieniu z innymi przestępstwami oskarżyciela⁴³, tj. wykrytą zмовą oskarżyciela z oskarżonym (*praevaricatio*)⁴⁴ i kalumnią (*calumnia*)⁴⁵, zajmowała się w niewielkim zakresie *lex Iulia iudiciorum publicorum*⁴⁶.

Krzysztof Amiełańczyk

PRINCIPLE OF COMPLAINTS AND THE PROHIBITION TO RULE OVER THE REQUEST OF THE PARTIES IN A ROMAN PROCESS

Numerous procedural principles that have been formulated in modern science were known and applied by the Romans. One of the main principles governing Roman civil

⁴³ O przestępstwach procesowych popełnianych przez oskarżyciela pisał w ogólności W. Litewski, *Rzymski proces...*, s. 109 i n. oraz E. Levy, *Von den römischen Anklägervergehen, Gesammelte Schriften II*, Kolonia-Graz 1963 (=ZSS 53 (1933)), s. 379 i n. (z dalszą literaturą). Co do *tergiversatio* odniesieniu do prawodawstwa Hadriana zob. szczegółowo K. Amiełańczyk, *Rzymskie prawo karne w reskryptach cesarza Hadriana*, Lublin 2006, s. 194 i n.

⁴⁴ Szerzej na temat *praevaricatio* E. Levy, *Von den römischen ...*, s. 395 i n. *Praevaricatio* penalizowała już *lex Acilia repetundarum* z 123 r. p.n.e.; por. W. Litewski, *Rzymski proces...*, s. 110. Przed *quaestiones de repetundis* odbierano od oskarżyciela *iusiurandum praevaricationis, tergiversationis et calumniae causa*; zob. W. Mossakowski, *Accusator w rzymskich...*, s. 54.

⁴⁵ Na temat historii przestępstwa karnego kalumni i *lex Remmia*: T. Mommsen, *Römisches Strafrecht*, Leipzig 1899 (1955), s. 491 i n., E. Levy, *Von den römischen...*, s.380 i n.; D.A. Centola, *Il crimen calumniae. Contributo allo studio del processo criminale romano*, Napoli 1999 (*passim*, por. także recenzję tej pracy M. Miglietta, *IURA* 50 (1999), s.202–220). Zob. także W. Litewski, *Rzymski proces...*, s. 109 i n.

⁴⁶ D.47,15,3,1. Ustawa Julijska nie traktowała jednak jeszcze porzucenia oskarżenia jako przestępstwa prawa publicznego (*crimen*).

and criminal processes was the principle of complaints. It had been applied in Roman procedural law since the beginning of the statehood and but it was officially formulated in the Constitution of the emperors Diocletian and Maximian of 284 AD, which stated that "Invitus agere vel nemo accusare cogitur". The Constitution expressed the prohibition of proceeding without a civil complaint initiating the civil process (*actio*) or without accusatory complaint initiating a criminal process (*accusatio*). In the civil process the plaintiff submitting a complaint outlined the expected boundaries of legal protection, which corresponded to the jurisdiction of a court. The court could not judge the issues that were not covered by the complaint. In a criminal process the principle of complaints required a strict delimitation of the accusations so the prosecution had to clearly indicate the actions which were to be judged. The court could not go beyond the boundaries of the indictment and sentence for another offense than the one indicated in the criminal complaint (*accusatio*).